

دانش تخصصی و معیشت حرفه‌ای در آئینه آموزش اخلاق داروسازی

دکتر کامران حاجی نبی

دانشکده داروسازی، دانشگاه آزاد اسلامی

خلاصه

این مقاله سودای دست‌یابی به تلقی درستی از دو باور مهم و اسلامی در مجموعه پیشنهادی اخلاقی را در سر می‌پروراند:

اول - ضرورت توجه به «اخلاق حرفه‌ای» که بیشتر به روشهای تحقق ارزشهای اخلاقی در بستر واقعیت‌های اجتماعی ارتباط دارد و خود می‌باید حلقه‌ای از حلقه‌های زنجیره دانش تخصصی باشد و به دنبال چنین باوری حضور فرد صاحب حرفه در آموزش فنون و روشهای اخلاقی در بخش آموزش اخلاق، دانشکده‌های داروسازی را ضروری می‌داند.

دوم - در نظر گرفتن جایگاه ویژه «معیشت و مسایل اقتصادی» در اصلاح اخلاقی و فعالیت‌های حرفه‌ای و مقید نمودن آن در حصار آموزه‌های اخلاقی با عنایت به این حقیقت که اگر تعالیم اخلاقی هیچ جایگاهی در زندگی واقعی و حرفه‌ای نداشته باشند، تنها پند و اندرزهای بی‌خاصیتی هستند که لابه‌لای اوراق کتابها مدفون می‌شوند!

مقدمه

آنچه هم اکنون بعنوان «واحد درس اخلاق» در رشته داروسازی تدریس می‌شود به مقدار زیاد تکیه بر مباحثی دارد که اخلاق وجودی انسان را بدون در نظر گرفتن ملاحظات، شرایط و واقعیت‌های اجتماعی بررسی می‌کند. اخلاق وجودی منبعت از ارزشهایی است که بر روح فردی انسانها حاکم است. چنین ارزشهایی برای حرکت در مسیر متعالی «انسان شدن» لازم و ضروری است اما ملاحظه می‌شود، در روح جوامع امروزی، برای جریان بخشیدن به امور عادی و روزمره و اصلاح رفتارهای اجتماعی فرد - که از لحاظ میزان علم و دانش مسئولیت‌پذیری یکسان نیستند - طرح چنین ارزشهایی، به تنهایی، نارسا و غیرکارآمد است.

هنگامی که یک داروساز بعد از فارغ‌التحصیلی راهی میدان کار و تلاش اجتماعی می‌شود و در بستر روابط حرفه‌ای و صنفی جایی برای خود پیدا می‌کند. در حقیقت خود را با سرنوشت یک گروه، یعنی تمام داروسازان و یک جامعه، یعنی تمام اقشار مردم این سبزمین با

مجموعه‌ای از آداب اخلاق رایج در آن، پیوند می‌زند. در چنین موقعیت دیگر نه تنها بعنوان یک انسان، مسئول اعمال و رفتارهای خویش می‌باشد، بلکه بعنوان یک داروساز - با هویت اجتماعی جدید - مسئول به انجام رساندن وظایف حرفه‌ای ویژه‌ای می‌گردد. در مقام اول «اخلاق وجودی» او را هدایت می‌کند و در مقام دوم «اخلاق حرفه‌ای» او را در انجام درست وظایف و مسئولیت‌های شغلی راهبر می‌شود. در این موقعیت جدید اجتماعی نیاز به اصول و موازین رفتاری ویژه‌ای احساس می‌شود که خدمت آنها پرورش «وجدان‌کاری و انضباط حرفه‌ای» و شکوفا کردن استعداد های فکری و خلاقیت‌های حرفه‌ای می‌باشد.

آموزش این اصول ارتباط تنگاتنگی با محتوای «دروس تخصصی» و شناخت «نحوه هیئت» یک داروساز دارد. بر خلاف یک تصور شایع که درس اخلاق را بعنوان یک «واحد عمومی» جدا و بیگانه با «واحدهای تخصصی» می‌پندارد. اخلاق و دانش حرفه‌ای یک داروساز به میزان قابل توجهی بر یکدیگر تاثیر می‌گذارند. و به هیچ وجه از هم بیگانه نیستند.

در این نوشتار از دو موضوع مهم و اساسی یاد می‌گردد:

الف - دیدگاهی در زمینه «رابطه اخلاق داروساز و دانش حرفه‌ای»

ب - دیدگاهی در زمینه «رابطه اخلاق داروساز و معیشت حرفه‌ای»

دیدگاهی در زمینه «رابطه اخلاق داروساز و دانش حرفه‌ای»

دانش حرفه‌ای پشتوانه محکمی برای حفظ

ارزشهای اخلاقی یک داروساز در طول فعالیت حرفه‌ای او است. بر فرض در داروخانه، داروسازی می‌تواند نسبت به امر تحویل به موقع و درست دارو به بیماران حساسیت و دقت به خرج دهد که اطلاعات لازم برای یک مشاوره صحیح با بیمار در اختیار داشته باشد. البته این به معنای آن نیست که ادعا کنیم، هر داروسازی که از دانش حرفه‌ای بالاتری برخوردار است، لاجرم، «اخلاقی‌تر» عمل می‌کند. نکته مورد نظر این است، آن که از سطح دانش حرفه‌ای بالاتری برخوردار است در حفظ موازین اخلاقی «توانا تر» می‌گردد. بدین ترتیب محتوای درس اخلاق داروسازی باید به نحوی در ارتباط با دانش حرفه‌ای داروساز مطرح شود. این امر امکان پذیر نیست مگر آنکه در امر تدریس اخلاق داروسازی، یک داروساز نیز شرکت داشته باشد. داروسازی که خود با دروس تخصصی آشنا باشد و مسایل و مشکلات حرفه‌ای داروسازان را بهتر لمس کرده است و مسلماً تاثیر پذیری اخلاقی دانشجویان از یک داروساز بیشتر خواهد بود.

از طرفی دیگر آموزش اخلاقی داروسازی می‌باید حاوی این نکته با اهمیت باشد که «چگونه می‌توان دانش حرفه‌ای را بطور صحیح و درست بکار برد» یعنی، معرفی اصول و موازین اخلاقی و طرح تعاریف اخلاقی در امر آموزش به تنهایی کافی نیست. باید در دانشکده‌ها چگونگی بکار بستن این اصول نیز آموزش داده شوند. برای تحقق این امر، استفاده از اصول روانشناسی فردی و اجتماعی امری کاملاً ضروری به نظر می‌رسد این عمل می‌تواند کیفیت ارائه خدمات داروسازان را به میزان زیادی بالا ببرد. به نظر

نگارنده در نظام اجتماعی پیچیده امروز، آموزش روش بکار بستن اصول اخلاقی بسیار مهم‌تر از طرح کثیری از اصول و موازینی است که بدلیل فقدان یک شیوه اجرای مناسب در عمل بکار بسته نمی‌شوند.

بطور کلی، همانطور که دانش حرفه‌ای، فرد را در کسب ارزشهای اخلاقی تواناتر می‌گرداند، موازین اخلاقی صحیح و واقعی و ارائه طرحی در چگونه بکار بستن آنها نیز باعث حفظ و ارتقای دانش حرفه‌ای داروساز می‌شود.

دیدگاهی در زمینه «رابطه اخلاق داروساز و معیشت حرفه‌ای»

کیفیت زندگی هر داروسازی بستگی زیاد به نوع «معیشت حرفه‌ای» وی دارد. برخلاف یک دیدگاه سطحی از مسایل اقتصادی و معیشتی، در تعالیم فراگیر دین مبین اسلام معیشت هر آدمی از اهمیت چشمگیری برخوردار است. بعنوان نمونه، امام محمد باقر (ع) از رسول اکرم (ص) روایت فرموده‌اند که:

«عبادت هفتاد جزء است و از همه بهتر کسب روزی حلال است.»^(۱)

همچنین رسول اکرم (ص) فرموده‌اند:

«اجر کسی که برای زندگی خود و عائله‌اش زحمت می‌کشد مانند اجر سرباز مجاهد است.»^(۲)

حرفه داروسازی در کنار وظیفه اصلی خود در شبکه درمانی جامعه، در مقاطع مختلف حرفه‌ای، قرابت زیادی با «فن تجارت» دارد. فرضاً، داروسازی که مدیریت یک داروخانه را بر عهده می‌گیرد، در عین حال مدیر یک موسسه تجاری نیز محسوب می‌شود بنابراین حتماً نیاز

به بینش اقتصادی برای به جریان انداختن سرمایه خویش دارد. نحوه گردش سرمایه، کنترل سود و زیان، درگیری با شرایط تورمی اقتصاد جامعه، نحوه ارتباط با مراکز توزیع دارو و مراکز بیمه‌گر و مسایلی از این قبیل از دغدغه‌های یک داروساز در کنار وظایف وابسته به جنبه پزشکی حرفه او می‌باشد.

واقعیت نشان می‌دهد که چنین مسئولیتها و مشغولیتهایی، اخلاق خاص خود را به همراه می‌آورد. این مسئله در حوزه اخلاق داروساز بسیار حائز اهمیت است. یک رئیس موسسه تجاری باید به فکر منفعت اقتصادی موسسه و عدم زیان مالی آن و حتی ارتقای سطح درآمدهای آن باشد و یک داروساز از لحاظ اخلاقی باید به فکر سلامت بیماران و ارائه سرویسهای درمانی مناسب و مطلوب به آنان باشد. در حرفه داروسازی در بسیاری از موارد این دو نقش به یک نفر، یعنی شخص داروساز، سپرده می‌شود. مسلماً در این مقام تعارضها و شباهتی بوجود می‌آید که دوری در این تعارضها و رفع این شباهت به مقدار زیادی به کیفیت آموزش اخلاق و نهادینه شدن این آموزه‌ها در وجود فرد بستگی دارد.

متأسفانه واقعیت آموزش اخلاق در دانشکده‌های داروسازی نشان می‌دهد که این سیستم سنتی آموزشی نمی‌تواند در زندگی عملی و حرفه‌ای داروسازان کارآمد باشد. اصولاً چه در محافل دانشگاهی و چه در مجامع غیر دانشگاهی وقتی سخن از علوم پزشکی از جمله داروسازی به میان می‌آید، انتظار می‌رود که صاحبان این حرفه نمی‌بایست دل مشغولی مادی داشته باشند و وقتی یک داروساز خواهد

درباره مسایل اقتصادی حرفه‌اش به طور درست و اصولی صحبت کند، سخن وی بیشتر صیغه «غیراخلاقی» پیدا می‌کند. البته این امر بیشتر از آنکه یک درک صحیح از معنای «معیشت و مادیات» باشد، یک «عادت» گریزناپذیر برای ما شده است. چنین تصویری بی‌شک برپیکر آموزش اصول اخلاق داروسازی ضربه وارد خواهد کرد. القا احساس بی‌اعتنایی افراط‌آمیز نسبت به مادیات برای کسی که به ناچار در بطن روابط مادی و اقتصادی است، نه خدمتی به داروساز محسوب می‌گردد و نه برای جامعه مفید واقع می‌شود جز آنکه به تعارض بیشتر دو نقش یادشده دامن زده داروساز را نهایتاً به ترک «اینگونه اخلاقیات ذهنی» تشویق می‌نماید و در بعضی مواقع محلی برای اعتنا به این اصول باقی نمی‌گذارد.

بنظر می‌رسد با توجه به مطالب فوق، آموزش اخلاق در رشته داروسازی نباید به سمت خصومت ورزیدن با «جنبه‌های مادی زندگی» جهت‌گیری شود و می‌بایست طرحی در این زمینه ارائه گردد که هنرمندانه «مهارت حرفه‌ای، معیشت و معنویت» را به هم پیوند بزند. نکته بسیار مهم دیگر اینست که صورت و شکل مباحث اخلاقی باید به گونه‌ای باشد که بتواند مورد پذیرش مخاطبان خود قرار بگیرد و گرنه اخلاقیات تنها پند و اندرزهای بی‌خاصیتی خواهند بود که هیچ جایگاهی در زندگی واقعی و حرفه‌ای داروسازان نخواهد داشت.

بطور کلی آموزش اخلاق داروسازی قادر است با آغاز روشهای نوین طرح مباحث، معیشت داروساز را در حصار «اخلاق» مقید نماید و نگذارد که آدمی در پرتگاه سودپرستی و

پولپرستی سقوط نماید ولی اگر نسبت به معیشت بی‌تفاوت باشد و نابخردانه وسیله‌ای برای سرکوب بنیادهای طبیعی را فراهم آورد در هماوردی با تعارضها و تناقضهای بسیار زندگی حرفه‌ای داروسازان از پا درخواهد آمد. که این فاجعه نه به سود داروساز خواهد بود و نه برای جامعه تحمل‌پذیر!

امید است با دریافتن نقش قابیل توجه «دانش تخصصی» در آموزش اخلاق داروسازی و پذیرش جایگاه حقیقی «معیشت حرفه‌ای» در تثبیت ارزشهای اخلاقی، پویایی نظام آموزش اخلاق داروسازی در دانشکده‌های داروسازی را شاهد باشیم، انشالله...

اینقدر گفتیم لیک اندر بسیج

بی‌عنایات خدا هیچیم و هیچ

زیرنویس:

- ۱- اصول کافی (۵)، ص ۷۸
- ۲- مستدرک، ج ۲، ص ۴۲۴

منابع:

- ۱- مجموعه مقالات صاحب‌نظران درباره «اخلاق پزشکی»، معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، چاپ اول، فصل چهارم و پنجم
  - ۲- خاکی غ، مورد کاوی و مورد نگاری در مدیریت، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران. ۴۹۱-۴۸۶.
  3. Remington's pharmaceutical Sciences, 18th ed; 1990: 28 - 32
- این نوشتار متن تحریر شده سخنرانی نگارنده است که در تاریخ ۷۵/۱/۳۰ در اولین کنگره اخلاق در داروسازی و علوم پایه پزشکی ایراد شده است.

